

HÖGSKOLAN
Dalarna

Lärarprogrammet
Examensarbete, 15 hp
Vt 2009

Kurs: Pedagogiskt arbete III

Social kompetens i förskolan

- en jämförelse av hur förskollärare och barnskötare
ser på förskolebarns sociala kompetenser

Uppsatsförfattare: Monika Nedstedt och Anneli Törnros
Handledare: Hanna Trotzig

Abstrakt

Syftet med vår undersökning var att utforska, beskriva och jämföra hur förskollärare och barnskötare i förskolan upplever att de i aktiviteter möjliggör för barnen att utveckla social kompetens. Vi har använt oss av en kvalitativ metod som grundat sig i enkäter och intervjuer. Undersökningsresultatet visade att båda grupperna ser social kompetens likvärdigt men när det gäller att utveckla social kompetens och hur miljön påverkar så skiljer det sig mellan svaren. Miljön för förskollärare betyder att rumsligheten är påverkande och barnskötarna ser sin egen roll i miljön som starkast. När vi talar om barns dispositioner så anger förskollärare det som att barnen kan samspela med andra, både med barn i olika åldrar men också med vuxna, barn kan agera på olika vis beroende på var de befinner sig. Barnskötarna i undersökningsgruppen poängterar leken, där de menar att förskolebarnens dispositioner märks. När det gäller barns interaktivitet kan vi läsa ut att förskollärare och barnskötare har lite olika uppfattning om faktorer som påverkar och som har betydelse. Förskollärare menar att en trygg hemmiljö är en grundsten och att många olika kontakter är nödvändiga för barnet. Barnskötare pratar om det viktiga arbetet med språket och att också låta små barn bli hörda.

Nyckelord: Förskola, social kompetens, miljö, förhållningssätt, interaktivitet, dispositioner

FÖRORD

TACK...

...till vår handledare Hanna Trotzig för alla goda råd och allt stöd i vår skrivprocess

...till alla som ställt upp på våra intervjuer och som deltagit i vår undersökning

...till våra nära och kära som visat tålamod och stöd i vårt arbete

...till oss själva för ett gott samarbete och alla roliga stunder vi haft tillsammans

Maj 2009

Monika Nedstedt & Anneli Törnros

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
2. Syfte och frågeställningar	8
2.1 Avgränsning av problemområdet	8
3. Metod	9
3.1 Metodval	9
3.2 Urval	10
3.2.1 Förskoleområde 1	10
3.2.2 Förskoleområde 2	10
3.3 Förberedelse, forskningsetik och genomförande	10
3.4 Bearbetning	11
3.5 Bortfallsanalys	11
4. Teoretisk ram	13
4.1 Kompetens	13
4.1.1 Social kompetens	13
4.2 Miljöns betydelse	14
4.2.1 Fysisk miljö	15
4.2.2 Social miljö	15
4.3 Styrdokument	16
4.4 Förskolepersonals kompetens, barnsyn, roll som förebilder	16
4.5 Förskolebarns relationer till andra – lek, lärande, samspel	17
4.5.1 Förskolebarns dispositioner	18
5. Resultat	19
5.1 Social kompetens	19
5.1.1 Förskollärare	19
5.1.2 Barnskötare	20
5.1.3 Sammanfattning	20
5.2 Förhållningssätt	20
5.2.1 Förskollärare	20
5.2.2 Barnskötare	21
5.2.3 Sammanfattning	22
5.3 Fysisk och social miljö	22

5.3.1	Förskollärare	22
5.3.2	Barnskötare	23
5.3.3	Sammanfattning	23
5.4	Förskolebarns dispositioner	24
5.4.1	Förskollärare	24
5.4.2	Barnskötare	24
5.4.3	Sammanfattning	25
5.5	Förskolebarns interaktivitet	25
5.5.1	Förskollärare	25
5.5.2	Barnskötare	26
5.5.3	Sammanfattning	26
6.	Analys	27
6.1	Likheter i resultatet	27
6.2	Olikheter i resultatet	28
7.	Sammanfattning	30
8.	Förslag till fortsatt forskning	31
	Referenser	32
	Bilagor	34 ff

1. Inledning

I Läroplanen för förskolan 1998 (Lpfö98) står bland annat följande:

- Förskolan skall vara en levande social och kulturell miljö som stimulerar barnen att ta initiativ och som utvecklar deras sociala och kommunikativa kompetens. (Lpfö98:5-6)
- Barnen skall få stimulans och vägledning av vuxna för att genom aktivitet öka sin kompetens och utveckla nya kunskaper och insikter. (Lpfö98:6)
- Arbetslaget skall...
Ansvaret för att arbetet i barngruppen genomförs så att barnen...
 - utvecklas efter sina förutsättningar och samtidigt stimuleras att använda hela sin förmåga
 - ställs inför nya utmaningar som stimulerar lusten att erövra nya färdigheter, erfarenheter och kunskaper
 - får stöd och stimulans i sin sociala utveckling. (Lpfö98:10)

Mot bakgrund av ovanstående citat ur styrdokumentet, kan man förstå att personalen har ett ansvar att tolka och leda barnen rätt, hur de formar miljön på förskolan samt hur de ser på barns kompetenser men även vilken kunskapssyn och barnsyn de själva har. Synen på barnet som medskapare av sin egen kunskap förutsätter en syn på den vuxne som medskapare av kunskap, där den vuxne går i dialog med barnet och intar en reflekterande hållning till den egna rollen och barnens läroprocesser (Jord för växande 1998:49). Personal bemöter barn på olika sätt beroende på vilken barn- och kunskapssyn de själva har. Har de en barnsyn som utgår från barnet som kompetent så ser de möjligheter hos barnet utifrån aspekten att barnet kan mycket själv och har kompetens i sig som bara ska utvecklas. På så sätt kan personal stimulera barnet på ett optimalt sätt och fortare hjälpa barnet i dess sociala kompetens utveckling.

Det finns flera faktorer som måste samspela för att barns kompetenser ska utvecklas och stärkas. Miljön är en av dessa faktorer och Elisabeth Nordin-Hultman skriver om att barn inte är utan blir på olika sätt i relation till vilka miljöer och aktiviteter de deltar i och hur möjligheter och normer i dessa miljöer och aktiviteter framstår. (2008:168) Personalen i förskolan bör utforma den fysiska miljön så att den utmanar och stimulerar barnen till social kompetensutveckling. Förhållningsättet är inte längre knutet direkt till personen, utan den tar sig indirekt uttryck i sättet att ordna den fysiska miljön och materialet enligt Nordin-Hultman (2008). Forskning har påvisat att miljön, både den sociala och fysiska, har betydelse för barnets sociala kompetensutveckling.

Ingrid Engdahl (2007) hänvisar till Ingrid Pramling Samuelsson (1993) som menar att pedagogers förhållningsätt och kompetens identifieras som de viktigaste kvalitetsfaktorerna till barns utvecklande av kompetenser. Här kan man se hur olika faktorer påverkar varandra och vilka orsaker som beskrivs som de sociala kompetenserna. Styrdokumentet är fria för tolkning och vi har valt att ta fasta på några aspekter vad gäller miljön, barns interaktivitet och personalens förhållningsätt. Hur barnen påverkas i sin sociala utveckling beror på hur personalen i förskolan tolkar läroplanen.

Utvecklingspedagogik är en pedagogik som utgår från barns erfarenhetsvärld och den går ut på att pedagoger arbetar medvetet med barnens egna reflektioner över egna erfarenheter. (Persson 2008:16)

Barnets egen erfarenhetsvärld påverkar barnet i utvecklingen av social kompetens och tar sig uttryck i leken enligt Birgitta Knutsdotter Olofsson (2003:62,65) Barn tar med sig sina egna erfarenheter de har in i leken och i kommunikationen med andra. Därför kan man tyda att

barnets erfarenhetsvärld bör stå i fokus, tillsammans med andra faktorer, när man som vuxen bemöter barnet. Då bör man även tänka på att ha med barnets erfarenheter i bemötandet när det handlar om att utveckla socialkompetens.

Med nedanstående figur vill vi visa hur vi har tänkt om de faktorer som kan ha betydelse för förskolebarns utvecklande av social kompetens.

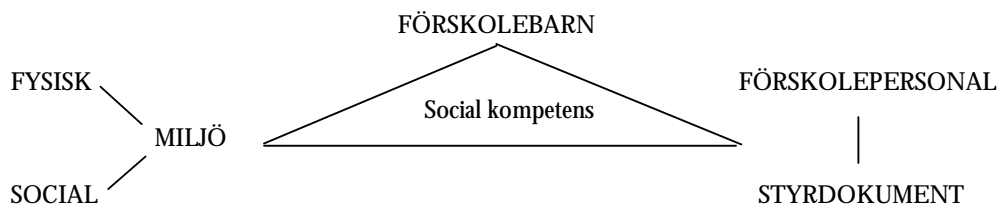

Fig.1 Faktorer som kan spela roll för förskolebarns kompetenser.

Styrdokumenterna anger riktlinjer för förskolepersonal till att stimulera barnens olika kompetenser. Hur personalen tolkar dem är avgörande för hur barnens kompetenser utvecklas. Även barn-barn relationer samt den fysiska och sociala miljön påverkar barnen i deras kompetensutveckling. Genom att göra en jämförande studie av hur förskollärare och barnskötare ser på social kompetens hos förskolebarn hoppas vi få svar på på vilka sätt man kan stimulera social kompetens. Är personal i förskolan medvetna om vilka faktorer som påverkar barnen och på vilket sätt? Vi funderar på om man kan se några skillnader i förskollärarnas svar jämfört med barnskötarnas svar då de har olika utbildning men arbetar med samma barn. Har de samma syn på hur barnets utveckling ser ut och vilka faktorer som stimulerar den sociala kompetensutvecklingen på bästa sätt?

Vi har försökt oss på att göra denna undersökning med hjälp av enkäter och några intervjuer. Det var ganska problematiskt att formulera en enkät då det krävs mycket kunskaper för att klara av det och utfallet blev vi inte riktigt tillfreds med men vi har ändå fått fram ganska givande svar.

För att barn ska kunna socialiseras in i samhället och kunna spela efter de spelregler som är etablerade så måste deras kompetenser som de bär på utvecklas och stimuleras. Det är viktigt att undersöka hur lärare på förskolan ser på detta och på vilket sätt de hjälper barnen att utifrån läroplanen utveckla sina kompetenser. Är barnet alltid kompetent oavsett sammanhang eller är barnet så kompetent som just det aktuella sammanhanget tillåter? (Johansson 2003:55) Är båda våra undersökningsgrupper medvetna om de olika faktorer och på vilket sätt de påverkar barnen i deras sociala kompetensutveckling?

Fanny Jonsdóttir (2007) har i sin avhandling visat att många barn i förskolan inte har någon kamrat eller inte väljs vid olika lektillfällen. Jonsdóttir hänvisar till studier gjorda av Asher och Renshaw (1981) och Sundell och Colbiörnsen (1999), där barns sociala egenskaper definieras som

handlingsförmåga, temperament, självständighet, självbild och självkänsla (självvärdering) samt intresse och lust till lärande. Sociala färdigheter definieras som barns förmåga till socialt samspel, kommunikation, empatisk handlingskompetens och lekfärdighet (Jonsdóttir 2007:19).

Utifrån det Jonsdóttir, Nordin-Hultman, läroplanen m.fl. texter visar, tolkar vi det som att barns sociala kompetenser är komplexa.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet är att utforska och beskriva hur förskollärare jämfört med barnskötare upplever att de i aktiviteter möjliggör för barnen i förskolan att utveckla social kompetens.

Frågeställningarna är följande:

- Vad avser förskollärare jämfört med barnskötare med social kompetens hos barn?
- Vilket eller vilka förhållningssätt använder de båda grupperna i arbetet med utvecklingen av barns sociala kompetens?
- Hur utformas den fysiska och sociala miljön med avseende att stimulera social kompetens?
- Hur upplever förskollärare jämfört med barnskötare förskolebarnens dispositioner och hur visar det sig i verksamheten?
- Hur tänker förskollärare jämfört med barnskötare om barnens interaktivitet på förskolan?

2.1 Avgränsning av problemområdet

Lpfö98 säger att förskolan skall ha samarbete med föräldrarna. Vi har valt att inte ta med föräldraspekten i vår undersökning. Vi har fokuserat på personal och barns samspel och hur de utvecklar kompetenser på förskolan. Vi har även tittat på hur miljön påverkar barnen och vad personal gör för att lyfta fram kompetenser hos barnen och hur personalen stimulerar barnen i deras kompetensutveckling.

3. Metod

I detta kapitel presenterar vi vårt val av metod och varför vi valt som vi har gjort. Vi presenterar också vårt urval av undersökningsgruppen och hur barn och personal är fördelade inom vårt urvalsområde. Vidare går vi igenom hur vi förberett och gått till väga med vår undersökning samt hur vi bearbetat materialet, bortfall och analys ingår också i kapitlet.

Vår undersökning är gjord i liten skala och därför kan inte någon generell slutsats dras av resultatet.

3.1 Metodval

Patel Davidsson säger att man väljer metod beroende på vad man vill veta. I vårt fall är vi intresserade av vad enskilda personer som är verksamma i förskolan har för åsikter och uppfattningar vad gäller vårt problemområde.

Syftet med kvalitativa undersökningar är att skaffa en annan och djupare kunskap än den fragmentiserade kunskap som ofta erhålls när vi använder kvantitativa metoder (Patel, Davidsson 2003:118).

En fenomenologisk ansats innebär det Engdahl (2007) beskriver utifrån Bengtsson (1998) att forskaren försöker beskriva och även förstå enskilda människor och grupper av människor genom deras levda relationer och handlande i de miljöer de lever i. Det är forskarens uppfattningar som skapar bilder av verkligheten och det är dessa uppfattningar om vår livsvärld och våra handlingar som forskaren försöker beskriva. Då försöker man beskriva det så nära det ursprungliga och omedelbara som möjligt. (Engdahl 2007:9)

Vi har valt en enkätundersökning med relativt öppna frågor för att ge personalen utrymme för egna tankar så de får möjlighet att besvara frågorna med egna ord. (Patel, Davidsson 2003:78) Vi valde även enkätformen för att respondenterna ska få ordentligt med tid att besvara frågorna och att även i lugn och ro få tid att tänka igenom vad de vill säga. Trost menar att en enkätundersökning bör vara under flera månader (Trost 2007:12) men även om vi har begränsad tid till vår undersökning så har vi valt formen. Vårt syfte är att undersöka hur personal upplever att de stimulerar barnens kompetenser och med enkätformen får vi en bra täckning av två verksamhetsområden. Fördelar med en enkät kan vara att respondenterna kan svara när det passar dem, t.ex. hemma i lugn och ro – de behöver inte ta upp tid från verksamheten. Vi får en större bredd med enkäter än med bara några få intervjuer. Det kan vara lättare att vara helt ärlig i en enkät där bara du själv vet vad du svarat, det finns ingen som sitter mitt emot och tar del av dina svar. Man behöver inte "stå för" sina svar men det gör å andra sidan att enkäter inte alltid är så tillförlitliga.

Vi har även valt att intervjua fyra verksamma personer inom förskolan för att få en djupare inblick i deras tankar, samt att få en större reliabilitet i undersökningen. Vi är intresserade av enskilda personers åsikter och är ute efter ett nyanserat angreppssätt på vårt problem. Intervjuerna gör vi för att få ett komplement till enkäterna och en bättre inblick i personalens tankar kring vårt problem. Fördelar med intervju kan vara att följdfrågor kan ställas direkt, nyanser i svaren blir tydliga vid bandad intervju. Nackdelar vid en intervju kan vara att man inte vågar svara exakt vad man tycker när intervjuaren sitter mitt emot. Bandade intervjuer ska

transkriberas efter genomförandet, något som tar tid för intervjuaren om man har gjort många intervjuer.

Vi har valt att ställa frågorna till verksam personal på förskolan för att uppfylla vårt syfte. Validiteten är undersökningsobjektets relevans för syftet och vi får högre validitet genom att koncentrera oss på personalen i stället för barnen.

Svaren på personalens frågor har vi bearbetat genom att analysera dem, jämföra dem grupperna emellan samt ställa svaren emot vår teoretiska ram.

3.2 Urval

Vi har valt att genomföra vår undersökning på några förskolor som ligger inom två mindre områden i södra och mellersta Sverige. Vi har riktat in oss på att dela ut enkäter till samtliga verksamma personal samt också intervjuat två av dessa var, för att få en djupare insikt i deras tankar kring barns sociala kompetens.

Uppdelningen inom våra områden har vi kallat förskoleområde 1 och 2, där område 1 representerar området i södra Sverige och område 2 representerar området i mellersta Sverige.

3.2.1 Förskoleområde 1

Inom förskoleområde 1 arbetar 10 utbildade förskollärare samt 15 barnskötare/utbildade personer. Inom området finns två avdelningar för de yngsta barnen (ca 1-3 år), med ungefär 24 barn inskrivna och två syskonavdelningar (ca 3-5 år) med ca 44 barn inskrivna. Det finns också en enskild avdelning i området med 17 inskrivna barn i åldern 2-6 år.

3.2.2 Förskoleområde 2

Inom förskoleområde 2 arbetar 8 utbildade förskollärare samt 15 barnskötare/utbildade personer. Inom området finns tre avdelningar för de yngsta barnen (ca 1-3 år) med ungefär 45 inskrivna barn och tre syskonavdelningar (ca 3-5 år) med ca 60 barn inskrivna.

3.3 Förberedelse, forskningsetik och genomförande

För att öka validiteten i vår undersökning har vi valt att göra en provenkät. Enkäten delades ut till en verksam förskollärare på en förskola som inte deltar i vår huvudundersökning.

(Patel, Davidsson 1994:94) Personen delade i sin tur ut enkäten till några kollegor som kom med egna åsikter på utformningen av frågorna, och lämnade sedan responsen till oss. Vi fick svar av alla fem personerna som gav positiv respons på enkätens utformning. De tyckte att frågorna var bra och försökspersonerna hade inga problem med att svara på dem. Vi fick inte se svaren på provenkäterna men den ansvariga förskolläraren sade att de var ense om att frågorna var riktigt bra, så vi beslutade oss för att använda dem som de var. Vi gjorde endast någon liten förändring genom att formulera om någon frågeställning för att den skulle vara ännu lättare att förstå. Vårt

syfte med provenkäterna var att se om vi kunde använda oss av de frågorna vi formulerat, inte att få veta vad svaret av frågorna kunde bli.

Vi läste igenom de forskningsetiska principer som gäller för vårt forskningsområde (Forskningsetiska principer inom humanistisk - samhällsvetenskaplig forskning 2002) innan vi formulerade ett informationsbrev om vår enkät (se bilaga 1) till alla personer inom våra respektive områden. I breven informerade vi om vårt syfte med undersökningen, på vilket sätt undersökningen tänkte genomföras, hur svaren skulle behandlas, redovisas och presenteras samt att de tillfrågade när som helst, utan att ange skäl, kunde avbryta sitt deltagande. Samma förfaringssätt gällde för informationsbrevnen inför intervjuerna (se bilaga 2).

Vi bestämde en gemensam dag då vi åkte ut till våra respektive områden och delade ut enkäterna på de olika avdelningarna. De som valde att medverka i enkätundersökningen fick en vecka på sig att besvara frågorna. Till intervjuerna avtalades individuella tider med dem som tackade ja till att medverka. Intervjuerna varade mellan 30-45 minuter och genomfördes på intervjupersonernas arbetsplatser, utom en som genomfördes i hemmet enligt önskemål från intervjupersonen.

3.4 Bearbetning

Vi åkte runt till förskolorna och samlade in enkäterna på angiven tid. Vi läste igenom alla enkätsvar från respektive område och diskuterade de olika svaren tillsammans. Vi bestämde oss för att kopiera upp varje enkät med samma antal som våra frågeställningar vi har i syftet. Detta gjorde vi var för sig och sedan tittade vi tillsammans i enkäterna och analyserade dessa för att se vad som hade med varje frågeställning att göra. Det som var relevant för varje frågeställning, märktes med olika färg beroende på fråga samt vilken befattning den som svarat hade. Sedan klipptes och sorterades svaren i olika högar med förskollärare i en hög och barnskötare i en annan hög.

När det gäller intervjuerna spelades dessa in på band för att sedan transkriberas, dvs. skrivas ut i sin helhet i ett dokument. Dessa dokument kopierades, sorterades och analyserades sedan på samma sätt som vid bearbetningen av enkäterna. Intervjuerna gjordes för att försöka få en djupare kunskap om vår problemställning och användes som ett komplement till enkäterna. Även här sorterade vi resultatet i två olika högar, en för barnskötare och en för förskollärare. När vi gjort det tittade vi efter likheter och skillnader inom och mellan de två grupperna och ställde svaren mot vår teoretiska ram.

Den slutliga sammanställningen har vi gjort genom att föra ihop svaren från våra respektive områden i två olika grupper, en för barnskötare och en för förskollärare. Vi har också valt att göra en kortare sammanfattning sist under varje rubrik i resultatdelen.

3.5 Bortfallsanalys

Vi har delat ut enkäter till 25 verksamma personer i förskoleområde 1 och 23 enkäter i förskoleområde 2. Av dessa har vi fått in 13 besvarade enkäter i område 1 och 5 enkäter i område 2.

Våra intervjuer i område 1 är genomförda med ett bortfall som ersattes av en annan verksam personal medan den först tillfrågade personen tackade ja till en intervju direkt. I område 2 tackade en person ja direkt till att bli intervjuad, medan en annan personal först tackade ja, men sedan tackade nej. Frågan gick då till ytterligare en annan personal, som direkt tackade nej. Först vid ett tredje försök fick vi en personal som kunde tänka sig att ställa upp på intervjun.

Att man får en del bortfall vid en enkätundersökning kan man nog räkna med men då vårt totala bortfall blev ganska stort, ca 60 %, så har vi många tankar kring detta.

Något som gör oss lite förvånade är att en del personal reagerar med förskräckelse när man säger att man kommer från högskolan och vill ställa frågor. En annan aspekt vi finner anmärkningsvärt är att det finns personer som arbetat upp till 30 år inom barnomsorgen och ändå tycker att det är så svåra frågor vi ställer att de inte kan svara på dem. Vi funderar över hur låg medvetenheten hos viss verksam personal verkar vara och att man inte har mer tankar kring ett så, enligt oss, viktigt ämne. En del har påpekat att det inte var en enkät vi lämnade ut, för i enkäter finns färdiga svar som man bara kryssar i. Vi citerar ett uttalande ur en enkät:

En enkät ska vara så att det enbart krävs korta svar, annars är det risk att man inte tar sig tid att svara. Tid är ju vårt dilemma; avsaknad av tid.

Flera av personalen har påpekat att det skulle skrivas så mycket och så utförligt i varje svar. Många har svarat med kortare svar än vad vi önskat och därför blir inte heller resultatet så jämnt.

Den respons vi fått på varför folk inte ville svara på enkäterna är bland annat tidsbrist och att frågorna var för svåra och för avancerade att besvara. Några avdelningar har inte lämnat något svar alls och en har lämnat tillbaka ett kuvert där enkäten var helt blank. De som tackade nej till intervjuerna angav skäl som att de inte hade ork och tid eller så angav de inget skäl alls.

Med facit i hand kanske vi skulle ha gjort en enklare enkät eller bara intervjuat några personer istället, men målet med vår undersökning var att få med så många som möjligt i undersökningen för att få höra fler åsikter än bara några få genom intervjuer.

Vi vill förtydliga att, eftersom respondenterna kan välja att avbryta deltagande utan att motivera varför, vi inte har avkrävt någon av respondenterna några som helst skäl till varför de inte medverkat. Det är respondenterna själva som valt att tala om varför de inte medverkat.

4. Teoretisk ram

I följande kapitel redogör vi för de faktorer vi relaterar till vårt problemområde utifrån litteratur och tidigare forskning.

4.1 Kompetens

Innebörder i utvecklingsgreppet öppnar också för en förståelse för varför vuxnas blick så ofta dras till det som barnet inte klarar av eller tillfällen där barnet visar svaghet. Idag finns en strävan efter att se till barns kompetenser och deras starka sidor istället. Trots det så finns bilder av barnet med brister och felsökningsstrategierna är så starka. (Nordin-Hultman 2008:192)

Anette Emilson (2008) skriver i sin avhandling att allt fler praktiker och forskare har de senaste tio åren "upptäckt" att små barn kan och vet mer än man hittills trott (Sommer 2007). En ny barnsyn växer fram genom begreppet Det kompetenta barnet och barns kompetens. Samtidigt varnar Dion Sommer för att begreppet kan missuppfattas. Barn föds inte med förmågan att på ett kvalificerat sätt själv aktivt ta ansvar för och samspela med omgivningen. Barn är individer och det generaliserade bräckliga novisbarnet (avsnitt 4.4) bör inte ersättas av ett generaliserat kompetent barn, barn är olika.

Fanny Jonsdottir (2007:45) beskriver barn utifrån styrdokument som "aktivt" och "meningsskapande" och anger att dessa utgångspunkter ligger till grund i begreppet "det kompetenta barnet". Vidare menar Jonsdottir att personal i förskolan kan se på barns sociala kompetens utifrån de tidigare beskrivna egenskaperna. En problematisering här kan vara hur det förhåller sig om barn inte beskrivs med dessa egenskaper.

Att vara i fas med omvärlden och möta kraven på olika kompetenser och samtidigt utgå från alla barns inneboende potentialer (utvecklingsmöjligheter och behov) är den stora utmaningen för dagens förskola och skola. En viktig kärna i all pedagogik är att utveckla varje barns förmåga att lösa problem, kommunicera med hjälp av olika språk och uttrycksformer, ta egna initiativ och samarbeta, kunna reflektera och tänka kritiskt. Det är förmågor och färdigheter som är viktiga både i arbetslivet och i det vardagliga livet. (Jord för växande 1998)

Ett barn växer in i världen genom att erövra den. Med sin kropp och alla sina sinnen griper barnet in i och utforskar sin omvärld. (Jord för växande 1998:36)

Det finns flera områden där barn behöver utveckla sin kompetens, t.ex. motoriskt, emotionellt, socialt och intellektuellt och där förskolan kan vara arenan för den utvecklingen (Doverborg, Pramling, Qvarsell 1987:42).

4.1.1 Social kompetens

Enligt Birgitta Knutsdotter Olofsson (2003) innefattar social kompetens samförstånd vilket betyder att man inte fortsätter med något sedan den andre deklarerat att han vill sluta. Ömsesidighet som betyder att man anpassar sig efter varandra i ett ömsesidigt samspel. Turtagande betyder att ibland är det du, ibland jag, som bestämmer eller hittar på något. (Knutsdotter Olofsson 2003:84)

Genom att personal i förskolan, tillsammans med barnen, arbetar med konfliktlösning, att lyssna till när andra talar, att tala inför andra, våga stå på sig i olika sammanhang etc., så utvecklas barns sociala kompetens (Doverborg, Pramling, Qvarsell 1987:42).

En kompetens är att leka och uppfylla alla regler i leken samt att bibehålla en lek. I leken utvecklar barnen sin kommunikativa och sociala kompetens. När barn leker med varandra lär de sig att leva med andra människor, skratta med andra, bli arga utan att slåss, kompromissa, känna sympati och empati (Jord för växande 1998:40, 41).

4.2 Miljöns betydelse

Elisabeth Nordin-Hultman jämför i sin avhandling svenska och engelska skolor och deras miljö. Men även hur barns subjektskapande påverkas av hur miljön är konstruerad. Vi skrev tidigare att barn inte är på ett visst sätt, de blir på det sätt miljön tillåter. Nordin Hultman beskriver en flicka, som i en miljö uppvisar en identitet som är initiativrik och kommunikativ för att vara passiv och tillbakadragen i en annan (Nordin-Hultman 2008:176). Ett passivt barn eller ett barn med koncentrationssvårigheter kan ses som en del av en miljö där det finns för lite att göra eller att koncentrera sig på för detta barn (ibid.).

Nordin-Hultman (2008) anser att trots de senaste decenniernas samspelsteorier så dominerar fortfarande ett essentialistiskt synsätt på barn. Det leder till att man letar orsaker hos barnen, i deras inre eller i deras bakgrund när något framstår som problematiskt. Man borde i högre utsträckning, enligt Nordin-Hultman, ta fasta på nyare teorier om socialt konstruerade eller konstruerande barn och studera hela miljön samt människor och deras interaktion istället för att skuldbelägga barnet. Det blir då följdriktigt att tala om barns kompetenser i plural, eftersom det rör sig om förmågor som utvecklas i samspel med den omgivande miljön och där olika förväntningar i miljön lockar fram varierade kompetenser hos olika barn där social kompetens är en av dem.

Ingrid Pramling (1993) betonar att barn är hela, kompletta individer och att inläring och utveckling är två sidor av samma process, en process som alltid involverar känslor.

Thorbjörn Laike (TEMA/Harmoni ger energi), psykolog och docent vid Lunds tekniska högskola, påtalar samhällets brist på förståelse för att också barn behöver en miljö avvägd för dess verksamhet. Laike fann i sin avhandling *The impact of home environment and daycare environment on children's emotional behavior* hur tre olika faktorer i miljön påverkade barns mående och välbefinnande; komplexitet, helhet och rumslighet. Ett rum med låg komplexitet innehåller få saker och enhetliga färger som inte "stör" koncentrationen och vill ha uppmärksamhet. Ett rum med hög komplexitet är t.ex. färgglatt och har mycket inredning. Om ett rum upplevs som en helhet, betyder det att möblering och inredning har komponerats ihop på ett bra sätt. Hur vi upplever rymden i ett rum handlar om rumslighet. Om rumsligheten är låg kanske det är brist på eller är väldigt små fönster som sitter högt upp och inte tillåter dagsljus att hitta in. Om däremot rumsligheten upplevs som hög är fönster placerade så att dagsljuset får rummet att verka stort och luftigt. (TEMA/Harmoni ger energi)

Det Boel Henckel (1990) kallar anpassningspedagogik finns ganska starkt etablerat i svenska förskolor, skriver Nordin-Hultman. Att barnen ska anpassas till miljön istället för att anpassa miljön till barnen där hon konstaterar att barn och pedagoger är infogade i en strikt reglerad och rutiniserad ordning (Nordin-Hultman 2008:57). Om man verkligen vill att barnen ska utveckla

olika kompetenser så borde man kanske titta på hur miljön påverkar barnen, och om miljön används på bästa sätt för att stimulera en utveckling hos dem.

Förhållningssättet är inte längre knutet direkt till personen, utan den tar sig indirekt uttryck i sättet att ordna den fysiska miljön och materialet (Nordin-Hultman 2008:186).

4.2.1 Fysisk miljö

För att verksamheten i förskolan skall kunna bedrivas i riktning mot läroplanens mål så är det viktigt att skapa miljöer som är inspirerande för barnen och där olika typer av verksamheter och handlingar till utforskande upptäcks (Jord för växande 1998:51).

Laike (TEMA/ Harmoni ger energi) säger att den fysiska miljön i förskolan är viktig för att barn ska må bra och inte känna sig stressade. Hur ska barn som är stressade och inte mår bra kunna ta till sig kunskap och bli sociala varelser? Det finns forskning som menar att färger påverkar oss människor. Det är viktigt att hitta en balans mellan faktorer i den fysiska miljön som både stimulerar och dämpar, då alla barn är olika individer som påverkas på olika sätt. För att barns innemiljö i förskolan ska få en bra helhet är det viktigt att möblera och fundera över färgsättning. En lite mer dämpad rumsmiljö utan skarpa färger på väggar och textilier passar ofta de flesta bra, även om forskningen också här visar att starka färger är de som attraherar barn, framför allt när det gäller starka färger på leksaker. (TEMA/ Harmoni ger energi)

4.2.2 Social miljö

Barn använder ofta en rad strategier som syftar till att hålla ihop gruppen genom en medveten akt av intelligent "social individualism". Det kan man se genom att barn tycks medvetna om de fördelar (även individuella) som kan härröra från hela gruppens framgång – fördelar vad gäller prestation och fördelar i fråga om kvalitet på sociala relationer och vänskap. (Project Zero 2001:162)

Det är inte ovanligt att några barn avviker från sitt arbete för att närma sig andra barn med åsikter och råd. Ibland tillkallas något barn av en grupp för att det uppfattas som kompetent inom ett område. Det händer ofta i aktiviteter som involverar språk och skrivande. (Projekt Zero 2001:174)

I förskolan kan den sociala arenan för mångfaldsmöten skapas (Jonsdottir 2007:15), en arena där barn både möter andra barn, men också andra vuxna än personal som arbetar, då det blir naturliga träffpunkter med vuxna när andra föräldrar eller andra anhöriga, kommer för lämning och hämtning. Ofta följer yngre syskon med och på det viset möts barn i olika åldrar också.

Den sociala miljön i förskolan präglas av tre moraliska perspektiv, menar Fanny Jonsdottir (2007:15) och utgår från Honneth (2003). Det första perspektivet sägs vara personligt och har sin utgångspunkt i barnets "individuella avsikter, känslor och relationer" (Jonsdottir 2007:15). Det andra perspektivet sägs vara ett utifrånperspektiv, som utgår från olika externa "förväntningar, förpliktelser och önskemål från den närmaste omgivningen", vilka förekommer vardagligt i barnets liv (ibid.). Det tredje och sista perspektivet sägs vara existentiellt "där barnets personliga bindningar är av central betydelse för dess existens" (ibid.). Varför barn väljer att vara

tillsammans med vissa barn och inte med andra, förklaras genom barnets egen vilja och det existentiella perspektivet (ibid.).

4.3 Styrdokument

Sven Persson, docent vid Malmö högskola talar om diskurser om det kompetenta barnet vilka är framskrivna i läroplanen (Lpfö98), genom att vuxna ska stimulera och vägleda barnen till egen aktivitet för att öka sin kompetens. Att personalen har föreställningar om det kompetenta barnet är ett viktigt verktyg för dem då de dokumenterar den pedagogiska praktiken (Persson 2008).

I den svenska skolans styrdokument finner man ett traditionellt, didaktiskt, vuxenorienterat socialisationsperspektiv som innebär att skolan ska överföra värden från en generation till nästa. Det är ett tredubbelt vuxenorienterat perspektiv då socialisationsmålen är definierade och utgår från vuxna. Här går det ut på att forma barnen som en viss sorts vuxen ur ett perspektiv där de vuxna är socialisatorerna. (Bartholdsson 2008:16)

Vi citerar Sven Perssons ord om hur han ser på barnet ur en traditionstyngd diskurs:

Föreställningen om barnet som natur är på samma gång inbäddat i förskolans historia och tradition. Ingrid Pramling och Sonja Sheridan skriver att lärare i förskolan fortfarande bär på romantiserade föreställningar om barnet och barndomen. I forskning som analyserar hur förskolepersonal talar om barnen framträder också en traditionstyngd diskurs, den utvecklingspsykologiska (Dahlberg & Lenz Taguchi, 1996 ; Ekström, 2007; Hultqvist, 1990; Lenz Taguchi, 2000). I den utvecklingspsykologiska diskursen framträder det generella barnet som går igenom olika stadier av mognad, ofta kopplat till ålder. Huruvida personalens föreställningar om barn är kopplade till den pedagogiska praktiken diskuteras och problematiseras i några forskningsstudier (Persson 2008:30).

4.4 Förskolepersonals kompetens, barnsyn, roll som förebilder

Inom Reggio Emiliafilosofin definieras lärarens kompetens mer i termer av förståelse än ren kunskap. Kompetens innebär insikter som tillåter sin innehavare att säga vad som är viktigt och göra antaganden om vad som är lämpligt för varje situation – dvs. vad som i vissa bestämda situationer kan hjälpa det lärande subjektet. Det är uppenbart att lärarens roll och kompetens i detta sammanhang definieras på ett annat sätt än i en miljö, där lärarens uppgift är att överföra pedagogisk kunskap på traditionellt sätt.

Vari ligger då hemligheten? Det finns ingen hemlighet, ingen nyckel-annat än en ständig granskning av vårt vetande, vår kunskap och vår intuition, och ett ständigt konfronterande kolleger emellan. Det handlar inte om någon överförbar "vetenskap" utan snarare om förståelse och känslighet för kunskap (Project Zero2001:88).

Synen på barnet som medskapare av sin egen kunskap förutsätter en syn på den vuxne som medskapare av kunskap, där den vuxne går i dialog med barnet och intar en reflekterande hållning till den egna rollen och barnens läroprocesser (Jord för växande 1998:49).

Forskare vid Göteborgs universitet har tillsammans med Ingrid Pramling Samuelsson utvecklat en pedagogisk inriktning som kallas utvecklingspedagogik. Det är en pedagogik som utgår från

barns erfarenhetsvärld och den går ut på att pedagoger arbetar medvetet med att få barnen att reflektera över egna erfarenheter men även att få barnen att berätta om sina erfarenheter. (Persson 2008:16) Genom att barn och vuxen samtalar och samspekar i en reflektion om något barnet har varit med om, stimuleras barnets sociala kompetensutveckling. Utvecklingspedagogiken kan, enligt Persson, bli ett redskap för pedagoger att strukturera innehållet i förskolans verksamhet, "Sambandet mellan lek och lärande är intrikat och sammanflätat" (Persson 2008:16).

Förskolan är bara en del av den helhet i samhället som omger barn. Genom att titta på hur vuxna, både egna föräldrar men också personal i förskolan agerar, "lär" sig barnen vad som är ett acceptabelt beteende (Jonsdottir 2007:35).

Lotta Bjerväs (Johansson, Pramling Samuelsson red. 2003:58-59) citerar från Carlina Rinaldi (Gandini & Pope Edwards 2000)

Var och en av oss har sin egen bild av barnet, vilken återspeglas i de förväntningar vi har när vi ser på ett barn (Bjerväs översättning).

Den barnsyn pedagogerna har, påverkar förväntningarna på barnet. Det är av yttersta vikt att pedagoger försöker att synliggöra sin egen barnsyn och kanske ställa sig frågan: vad ser jag? Enligt Bjerväs (ibid.) verkar det också vara vanligt att pedagoger ser det som barn inte kan, och fokuserar på det, i stället för att se barns kompetenser och förmågor. Här går det att problematisera om konsekvenser av pedagogers barnsyn. Hur kommer pedagogerna att agera gentemot barnet, blir barnet uppmuntrad eller tillbakahållen i sin sociala kompetensutveckling? Här ser man tydligt det Bjerväs skriver att barnet blir och utvecklar sina kompetenser beroende på vilken barnsyn personalen har.

Också Åsa Bartholdsson diskuterar hur personal, här i skolan, ser på "barn idag"; ett egocentriskt barn vars agerande avses att spegla samhället (Bartholdsson 2008:55). Personal ser på barnen som "problematiskska barn som har problem" (ibid. 57).

James och Prout (1997) beskriver ett nytt barnforskningsparadigm på följande sätt i Bartholdssons bok *Den vänliga maktutövningens regim*:

"man gör upp med ett traditionellt perspektiv på socialisation som en envägsöverföring av ett bestämt innehåll från en generation till en annan och med den barnsyn som detta förutsätter: barn som passiva mottagare av ett innehåll, med vilket de ska fyllas eller som resultat av vuxnas handlingar." (Bartholdsson 2008:14)

4.5 Förskolebarns relationer till andra – lek, lärande, samspel

Förskolebarns relationer till jämnåriga blev föremål för studier under 70-talet, tidigare forskning handlade mest om interaktiviteten mellan mor – barn (Jonsdottir 2007:48-49).

Barns interaktion, både med andra barn men också med vuxna, börjar tidigt, redan på skötbordet, menar Ulla Mauritzson och Roger Säljö (Johansson, Pramling Samuelsson red. 2003:168) med utgångspunkt i Bruner (1990) och Olofsson (1987). Ömsesidighet, turtagning och andra sociala regler är av vikt för det lilla barnets sociala samvaro med andra. Hur barn tar kontakt med andra barn och själva svarar på inviter från andra, kan studeras i den viktiga leken (ibid. 169).

Under själva leken lär sig barnen flera sätt att vara samman med andra på, vilket i sin tur gynnar barnets egen sociala, emotionella och verbala utveckling (ibid. 171).

Att leka ställer krav på de inblandade. Vilka erfarenheter har barnen av att leka och hur tolkar barnen situationer som uppkommer i leken (Pramling Samuelsson, I, Asplund Carlsson, M 2003:43). Om inte leken har betydelse, här i den meningen att barnet känner sig delaktigt, kanske inte barnet går in i leken och är villig att samspela (ibid. 74). Birgitta Knutsdotter Olofsson (2003) säger att Vygotskij och Bateson använder lek och fantasi synonymt. Både lek och fantasi är inte på "riktigt", de tar sin näring ur verkligheten. Fantasi kräver verkligheten då barn fantiserar om verkligheten och tar sin utgångspunkt från något de upplevt eller sett. Detta visar att erfarenhetsvärlden påverkar barnet i utvecklingen av social kompetens och tar sig uttryck i leken enligt Knutsdotter Olofsson (2003:62,65)

Den senare delen av 1900 talet har inneburit att den ena teorin efter den andra om barns lärande, utveckling och socialisation har försökt betona samspellet eller interaktionen mellan barnen och deras omvärld. Denna samspelssyn är en del av de dominerande diskurserna i de statliga styrdokumenterna men även pedagogers "tal om" barn. Ändå är det svårt att använda de här samspelsdiskurserna i det pedagogiska mötet mellan barn och den pedagogiska iscensättningen. (Nordin-Hultman 2008:180)

4.5.1 Förskolebarns dispositioner

Barns protester och motstånd för någon aktivitet på förskolan görs till ett problem hos barnen (Nordin-Hultman 2008:108) istället för att se till vad det är vi erbjuder och hur barnen tar till sig det vi erbjuder dem. Vi borde kanske upprätta åtgärdsprogram på förskolan istället för på barnen?

Ingrid Pramling Samuelsson och Maj Asplund Carlsson (2003) beskriver det Lilian Katz och Sylvia Chard (1989) menar med dispositioner. Dispositioner som ingår i den intellektuella kunskapen, alltså hur barnet fått kunskap om något genom erfarenhet, är t.ex. "att förstå handlingar, att ta reda på något, att förstå konsekvenser av handlingar". De menar vidare att många av dessa dispositioner finns i barnet från födelsen, men att det är olika för olika barn hur starka de är. Vidare menar Diane McClellan (1997) att dessa dispositioner "skall utvecklas vidare i förskolan". (Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson 2003:80)

5. Resultat

I denna del följer redovisning av de enkäter och intervjufrågor vi ställt till verksam personal inom förskolan. En del av personerna har varit kortfattade i sina svar medan andra varit mer utförliga, därför får man ha i åtanke att en viss obalans i redovisningen kan finnas i materialet.

Vi har försökt att skönja vissa delar som enligt personalen är av betydelse för barnens sociala kompetensutveckling och för att eventuellt kunna urskilja uppfattningar om barns sociala kompetenser som lärare ser på det. Vi har själva sorterat lärarnas svar under de delområden vi funnit lämpliga, tolkat svaren och placerat dem under lämplig frågeställning. Vi vill gärna försöka se hur miljön och pedagogers förhållningssätt påverkar barnen och hur de själva anser att de stimulerar barnen bäst men även hur barnen stimulerar varandra.

De personer som valde att besvara vår enkät och deltagit i intervjuerna är alla kvinnor som har mellan 2 månader och upp emot 40 års erfarenhet av arbete inom barnomsorg i förskola.

I förskoleområde 1 har 5 förskollärare samt 8 barnskötare svarat.

I förskoleområde 2 har 2 förskollärare samt 3 barnskötare svarat.

Vi har skrivit samman svaren från de två förskoleområdena och delat upp dem i två grupper under varsin rubrik under respektive frågeställning. Förskollärarna för sig och de utbildade går under barnskötarna. Vi har valt att inte redovisa enkät- och intervjusvar var för sig då vi inte vill riskera att röja någon av informanternas identitet men även för att frågorna i intervjuerna var tänkta att ge en fördjupad bild av våra frågeställningar, dessutom var dessa frågor inte de samma som i enkäten.

5.1 Social kompetens

I detta avsnitt redovisas svar på frågeställning ett i vårt syfte som är: Vad avser personal i förskolan med social kompetens hos barn?

5.1.1 Förskollärare

Förskollärare säger så här om vad social kompetens är för dem. "Att man kan känna empati, sätta sig in i andras situation och kunna hjälpa andra människor". "Smälta in i olika sammanhang och hur man kommunicerar med andra". "Även samspel mellan individer och vad som är acceptabelt och riktigt i olika situationer och sammanhang". "Även att klara sig socialt, uppföra sig, hjälpa varandra och vara tillsammans samt vara trygg i sig själv". Social kompetens innefattar även "att man lyssnar och sätter sig in i andras känslor och behov". "Känner ansvar och sympati gentemot andra, bemöter andra med en öppenhet och ödmjukhet". "Respekt för att alla människor är olika, vågar vara sig själv och ta ansvar för egna värderingar". "Fungera väl i olika situationer, upprätta kontakt med andra, hålla kvar kontakten – får goda relationer med andra, kommunikation är viktigt".

5.1.2 Barnskötare

Barnskötarna specificerar social kompetens genom att "vara tillsammans med andra människor, en förmåga att umgås med andra och att kunna läsa av situationer, göra samspelet mellan sig själv och omvärlden enklare genom att anpassa sig". "Det är en förmåga man har att veta hur man ska bete sig mot andra i sin omgivning, även hur man förhåller sig till andra och samhället". Barnskötarna poängterar även "empatin, att lyssna, samarbeta, visa hänsyn, kunna medverka i och lösa konflikter". "Att kunna umgås, känna sig själv – sina starka och svaga sidor och att ha empatisk förmåga". "Det är viktigt att kunna fatta beslut även i svåra situationer". "Att man kan umgås med andra, vara trevlig och ha roligt, kunna uppföra sig i olika miljöer, visa egna och förstå andras känslor". "Vänta på sin tur, vara generös, visa respekt våga stå för det man tror på, vara trygg i sig själv, visa hänsyn och stödja varandra" är bitar som nämns i barnskötarnas svar.

5.1.3 Sammanfattning

Både barnskötarna och förskollärarna är ganska eniga om vad social kompetens är och vad det står för enligt dem. De båda grupperna trycker hårt på empatisk förmåga och kommunikation. Det är viktigt att se och förstå andra människor och att kunna föra ett socialt samspel med många olika människor och i olika miljöer.

5.2 Förhållningssätt

Under denna rubrik redovisar vi svaren på vår andra frågeställning som är: Vilket eller vilka förhållningssätt använder personal i förskolan i arbetet med utvecklingen av barns sociala kompetens.

5.2.1 Förskollärare

Förskollärarna ser sitt förhållningssätt genom att "arbeta med respekten mot varandra, inte slåss och våga pröva saker själva". Artighetsfraser – "att man hälsar, säger, hejda och tackar för maten" är viktiga inslag som förskollärarna försöker applicera på barnen. De uppmuntrar bra saker hos barnen och "man kan ta ett kort som man sedan samtalar runt (om en händelse) och då lyfter man fram det positiva i händelsen", viktigt att prata med barnen vid konflikter och uppmuntrar dem att lösa konflikten själva om det går. Ställer frågan om barnet själv vill att någon gör så på dig? Dramatisera runt en händelse och diskutera runt den för att leda barnen mot rätt väg. Genom att ge stöd och uppmuntran till barnet och "lotsa" in det i olika sammanhang. Man erbjuder barnen stimulerande och inbjudande miljöer. Mycket teater och drama samt lekar som knyter an till samarbete – grupp gemenskap. Besök på andra förskolor och söka efter ny litteratur och nya lekar och arbetsredskap. Att dramatisera konkreta händelser, föra samtal med barnen, rollekar och även hjälpa barnen att sätta ord på känslor. "Vara en tydlig vuxen som tålmodigt står kvar och lyssnar och pushar till utveckling åt rätt håll, aktivt närvarande i lekar, dialog – hela tiden (ibland stå åt sidan och lyssna och iaktta)", vuxna är förebilder, lära barn att reflektera över sig själv och andra i olika situationer. "Viktigt att som vuxen hjälpa barn att sätta ord på sina känslor, barn har många bra idéer och tankar, men ibland kan det vara svårt att sätta ord på det de känner och funderar på"!

Vi fann även svar som att barnen är på förskolan många timmar och personalen blir ju en viktig person för barnen då. "Det gäller att plocka upp de viktiga bitarna och jobba med dem. Att lyfta

det positiva men även jobba med det negativa på ett bra sätt. Man försöker vända något som var fel mot barnen och ställa frågor som att vill du att någon gör så mot dig? På det sättet kan man få respons från barnet direkt då de inser att det vill de faktiskt inte.”

Samarbetet med föräldrar kan vara problematiskt vad gäller att man har olika syn på hur saker och ting ska fungera. Olika kulturer kan spela in, blandade äktenskap, man kommer in som tredje part. De kulturella skillnaderna kan vara att man menar lika att man är trevlig och slåss inte, men man kan ha olika syn på hur man når dit. Små barn är egoistiska och man får lära dem att andra kan och är duktiga också. En förskollärare säger att ”de tittar mer efter ett arbete om de fick med det eller det, då tar man med det senare”. De har inte kommit igång ordentligt med Lpfö98 ännu. En annan säger att ”Lpfö98 alltid används vid alla planerade aktiviteter, både vardagliga och långsiktiga”. Det sitter små lappar överallt på förskolan med personalens tolkning av vad läroplanen säger gällande t.ex. påklädning, hygien osv.

5.2.2 Barnskötare

Barnskötare beskriver sitt förhållningssätt som att det är ”viktigt att de pratar med barnen om hur man är en bra kompis, lära dem att lyssna när någon säger något”. ”Hjälpa dem att med ord och gester säga tack, ursäkt och förlåt. Acceptera inte att de säger dumma saker eller slåss. Hjälpa dem att hitta andra vägar som t.ex. prata, lyssna och komma överrens”. Låta barnen hjälpa varandra och berömma men även vara med i barnens lek och vara en bra förebild för dem. ”Vägleda barnen genom att prata, visa, träna turtagning, uppmuntra när barnet hjälper till och visar empati. Barnen lär sig bäst om sig själv och sin omvärld i leken, de utvecklar social förmåga i leken tillsammans med andra, hur man ska vara gentemot andra”. ”Uppmuntra när barnen gör saker på rätt sätt, alla växer av beröm för något de gjort bra. Leken ger närhet till andra och ger barnet en språklig stimulans”. Barnskötarna anser att barnen stimuleras i leken, vid matbordet, i samlingar och vid konflikthantering. ”I samlingar då barnen får prata och göra sig hörda, man ser och pratar med alla barnen varje dag, särskilt med de tysta barnen”. ”Genom att prata om saker som hänt på förskolan och utanför, ge utrymme för barnens egna åsikter, låta alla få prata t.ex. i samling – använda känslostenarna”. Känslostenarna som används har olika färger som är kopplade till olika känslor och är tänkta att spegla barnens humör och känslor. Barnen får välja en eller två stenar som ”de är/känner sig” och sedan får de en i taget förklara varför de valt den sten de har gjort och hur de känner och vad det kan bero på.

”Det är viktigt att vara en bra förebild, barn gör som vi gör och inte som man säger. Prata med barnen ofta om vad som är rätt och fel och hur en bra kompis är”. ”Man låter dem leka med ”fria tyglar”, läser böcker för barnen, pratar med dem om olika situationer och förklarar saker som är otydliga”. ”Det är också viktigt att se till så att ingen är ensam, lära barnen olika sätt att ta kontakt”. En av de intervjuade lägger mycket vikt vid omhändertagande och stimulerar barnen att lära sig att hjälpa och ta hand om varandra. Ger även mycket närkontakt, och får då respons genom att barnen ofta ger kramar och sitter gärna i knäet. Viktigt att barnen känner sig bekväma med beröring. ”Språket kan vara ett problem då man har många invandrar barn där varken föräldrar eller barn förstår svenskan fullt ut. Det är lätt hänt att barn slåss för att de inte kan resonera eller lösa problem pga. språket”. Det blir svårt för pedagogen att hitta rätt förhållningssätt i konflikter där barn har olika språk.

”Läroplanen sitter förankrad i ryggraden och ”tas fram” vid planering av långsiktiga mål”, säger en barnskötare. ”Man borde lyfta fram citat från läroplanen för att visa föräldrarna inom ett ämne”, svarar en annan.

”Genom att som personal sätta ord på och synliggöra med t.ex. foton det barn gör, kan man ”spola tillbaka bandet” och visa barnet en gång till vilket positivt agerande hon/han hade, som i sin tur gjorde att kompiserna blev glad/tröstades/fick hjälp att klä på sig etc. Positiv förstärkning och att lyfta fram positivt agerande gör att barn ”växer”, alla vill vi väl vara ”duktiga” och visa att vi kan göra något som någon annan tycker är bra? Det är också viktigt att i t.ex. en konflikt mellan två barn, medla på ett sätt som visar att man som vuxen förstår båda parternas agerande och situation och också visar att den vuxne inte tar något barns parti, utan fungerar som en medlare genom att fråga: hur kan ni göra nu”? En av de intervjuade beskrev hur ett barn, Stig 5 år, (fingerat namn) haft en pinne på gården, som han lagt ifrån sig för att gå och leka med annat. Ett annat barn, Britta, snart 6 år, (fingerat namn) kommer och hittar pinnen och börjar leka med den. Stig kommer efter ett tag och vill ha ”sin” pinne, men Britta anser att pinnen är hennes och en konflikt uppstår. Personalen går nu in som en medlare, som betonar att hon förstår båda barnens ilska och situation, men frågar också barnen: hur kan ni lösa det här? Då säger plötsligt Britta: Jag vet var det finns en ännu större pinne! Vi kan hämta den och så kan du, Stig, få den! De går tillsammans och tittar på pinnen, och Stig accepterar den. Barnen leker sedan tillsammans med sina pinnar.

5.2.3 Sammanfattning

Både förskollärare och barnskötare pratar om vikten av vägledning, uppmuntran och beröm. Att hjälpa barnen att lösa konflikter genom samtal och dramatisering är några faktorer som kan vara användbara i det dagliga arbetet. Direkt dokumentation av en situation där ett barn hjälper/tröstar/gör något annat som får en positiv följd, kan få barnen att förstå vikten av ett positivt beteende. En barnskötare säger att kroppskontakt är viktigt för att komma närmare barnen och göra dem bekväma med närhet och beröring. Förskollärarna säger att man som vuxen hjälper barnet att sätta ord på sina känslor och lära barnen att reflektera över sig själv och andra i olika situationer.

5.3 Fysisk och social miljö

Under denna punkt redovisar vi förskolepersonalens svar utifrån vårt syftes tredje frågeställning som lyder: Hur utformas den fysiska och sociala miljön med avseende att stimulera social kompetens?

5.3.1 Förskollärare

Förskollärarna menar att vi vuxna måste skapa en bra lekmiljö, utrymme (rum, tid), även vara närvarande vid behov, hjälpa barn med konflikthantering, trösta. ”En trygg hemmiljö som grund, att man har ett starkt kärnsjäl, många sociala kontakter för att utvecklas, vuxna som finns där för dem, ger motivation och stöd i olika situationer”. ”Drama och teater som miljö, lekar som anknyter till samarbete och grupp gemenskap, man utnyttjar närmiljön och skogen samt besöka andra förskolor”. ”Forma en ”tillåtande” miljö men även umgås med olika människor i andra miljöer och i andra sammanhang. En egen trygghet, familjen och samhället är viktiga för barnens miljö”. ”Kompisar som miljö där man har någon att leka med, både jämnåriga (Samma nivå), yngre barn (för att lära sig omhändertagande) och äldre barn (då de ofta har stort inflytande på de yngre)”. Vuxna, personal och resurser är viktigt för att skapa en trygg miljö, att det finns i barnens omgivning som goda förebilder och kan ge barnen stöd och handledning. ”I förskolan

behövs tillräckligt med resurser för att hinna "se" och möta alla barn". "Att vuxna föregår med gott exempel och att man behandlar andra som man själv vill bli behandlad. Att man tilltalar andra som man själv vill bli tilltald. En språklig miljö är viktig och att man pratar med barnen om hur man beter sig. Uppmuntrar och uppskattar barnet när man ser att det gjort något bra". "En tillåtande (ljus och öppen) miljö påverkar positivt medan en mörk och tråkig miljö påverkar barnen negativt". "Stora barngrupper och små lokaler gör att barn "kliver på varandra". Det behövs fysiskt utrymme för barn att kunna vara ifred för de vuxna, att få försöka reda ut konflikter själva". En intervjuperson anger att "de oftast är ute med barnen, för att där finns utrymme och konflikter kan undvikas lättare".

5.3.2 Barnskötare

Barnskötarnas tankar om miljön innefattar språket och att man själv är en god förebild. "Man måste ge barnen möjlighet att leka och samtala men även genom vuxenstyrd aktivitet som massage". "Ge barnen möjlighet att umgås med andra barn och att få uppleva olika situationer och se hur vuxna kan hantera dessa. Viktigt att jobba med språket, motoriken och beteenden med barnen. Viktigt att tänka på att barnen blir vänligt bemött och visad hänsyn". "Gruppens betydelse som också blir en del av miljön då man ska kunna ge och ta av varandra och dela leksaker med kompisar och även att tala och lyssna i grupp". "Den sociala kompetensen ingår överallt, i tamburen, måltider, samling, gymnastik, utflykt och i den fria leken, därmed är det viktigt att tänka på miljön vid alla situationer. Pedagogers roll är stor, de är förebilder, finns där för barnen, för att stödja barnen, för att stödja dem att komma till nästa steg i utvecklingen". "Att vara i grupp - uppleva hur andra reagerar i olika situationer. Lyssna på barnen när de framför sina åsikter och låta barnen förstå att de är hörda. Att ha en bra miljö för barnen, att låta barnen få vara med och bestämma, vara delaktiga i dagliga verksamheten – demokrati". "Framförallt att man träffar andra människor så att man har tillgång till förebilder/modeller bland andra barn och vuxna".

Att skapa många små rum på förskolan för att ha möjlighet att dela barngruppen i mindre grupper är ett sätt att få en bra miljö för barnen. "Barnen får lättare att komma till tals och lyssna på varandra. Det blir färre konflikter med delade barngrupper. I miljön kan man se att barn är olika vad gäller beteende, fysiska handikapp och språkbrist. Samarbete med småbarns avdelning är positivt då större barn lär sig hur små barn fungerar. Vid samling sitter de små barnen gärna hos ett större barn istället för hos fröknarna". En intervjuperson pratar om vikten av "rätt" möblering som inbjuder till lek, vilket i sin tur påverkar samspelet på ett positivt sätt. Intervjupersonen har också märkt att "barnen på avdelningen blir lugnare och konflikterna minskar om belysningen är dämpad".

5.3.3 Sammanfattning

Det som de båda grupperna är mest överens om är att pedagogerna är förebilder. Kompisar och vuxna är viktiga för barnen och deras samspel. De vuxna ser en språklig miljö som viktig för den sociala kompetensen. Gruppens betydelse är av vikt då den påverkar den sociala miljön. Drama är en aspekt i miljön att arbeta med då man skapar en "lätsas" miljö för en stund men som samtidigt bjuder in till språklig och interaktiv miljö.

5.4 Förskolebarns dispositioner

Svaren som vi redovisar här speglar vår frågeställnings fjärde fråga som är: Hur upplever personal i förskolan förskolebarnens dispositioner och hur visar det sig i verksamheten?

5.4.1 Förskollärare

Förskollärare anger att förskolebarns dispositioner syns genom att små barn klappar och tar försiktigt när de rör vid varandra. De blir också glada över att se varandra och accepterar att sitta bredvid varandra vid t.ex. samling eller annan aktivitet. "Större barn ser när någon annan behöver hjälp med något, tillåter någon annan att vara med i leken och kan dela med sig. Har man social kompetens och kan umgås med andra på ett positivt sätt, har man lättare för att lära, koncentrera sig, anpassa sig, ifrågasätta m.m. Det visar sig också genom lekar, uppfostran, umgänge med andra då man tränar det hela tiden", säger flera förskollärare. "Det märks tydligt på barnen när de är på förskolan att de vet lite mer hur man ska bete sig där, de kan skilja på vad som är godkänt hemma och på förskolan i olika sociala sammanhang".

Vidare märks förskolebarns dispositioner genom att barnen kan samspela med andra barn/vuxna, gå in i rollek, har förmågan till turtagning, att kunna lyssna på andras idéer och tankar, att kunna samarbeta för att lösa problem och utföra uppgifter. "Att kunna läsa av signaler i olika situationer, följa regler mm kräver att man är socialt kompetent. Att kunna fungera i olika situationer, föra dialog med personer även om man inte tycker om dem kräver social kompetens". "Även att klara olika grupsammansättningar och barn som är trygga, något som leder till att den sociala kompetensen stärks. Barnen tar ansvar både för sig själva och för andra".

På småbarnsavdelning får man följande svar om barnens dispositioner. "Små barn är egoistiska och vill ha samma saker som andra barn har och sliter det gärna ur handen på någon annan. De testar sin makt på det sättet och retas och tar på barn som inte gillar beröring". Personal lyfter det positiva med barnet och ofta med hjälp av bilder och har någon varit elak så visar man inte att just det barnet bet eller rev utan en allmän bild på någon som biter för att lära att det är fel. Man lägger stor vikt vid positiv uppmuntran även om man jobbar aktivt med det negativa i barngruppen, berättar en av förskollärarna.

En intervjuperson menar att "i en grupp där det finns barn som agerar ut mer än andra, lär sig de andra barnen ofta väldigt mycket, t.ex. att vara toleranta och också medvetna om hur de själva agerar så att det inte uppstår konflikter i onödan". Givetvis ska barnet som agerar ut också få förklarat för sig varför vissa beteenden inte är acceptabla, och de andra i gruppen får en bra förståelse för varför det ibland i vissa situationer kan bli mindre bra. Det är viktigt att förstärka det positiva, genom att synliggöra och framför allt prata om varför olika situationer uppstår och hur man kan göra då.

5.4.2 Barnskötare

Vid lek förstår alla innehållet och meningen i leken. Man kan tänka till hur andra känner och mår. Barn med hög social kompetens kan visa intresse för varandra, de hjälper varandra, visar nyfikenhet och tar kontakt med nya barn och vuxna. Barnen pratar med varandra, tröstar någon som är ledsen, gläds med någon som är glad och leker i grupp. Att kunna visa medkänsla med andra, att de kan uttrycka sina tankar och idéer och även kunna inse att andra har egna tankar och

idéer. Kunna dela med sig, vänta på sin tur, hjälpa varandra, lyssna på kompisarna, leka tillsammans, våga säga nej. Acceptera varandras likheter/olikheter, visa varandra hänsyn och respekt. "Ta ansvar annars fungerar inget, då blir man utanför gemenskapen. Kunna samarbeta med andra, livet är ett enda givande och tagande". "Barn med utvecklad kompetens hanterar sin omgivning bättre, har en högre stresstålighet och ökad självkontroll. Kan på rätt sätt möta andra barns behov, vågar ta initiativ, har förmåga att kunna vända motgångar till något positivt, de är flexibla". "Barnets utveckling påverkas av barnets sociala kompetens. Den hjälper en att gå framåt och komma vidare. Hur de är mot varandra, om de kan vänta på sin tur, respektera varandra, förstå olikheter". "Barns dispositioner ses i gemenskap med andra barn och att de kan samsas med andra och förklara sig språkligt. Ett mindre barn som har en färdighet, som tex alltid säger tack när den får något påverkar sina kompisar på ett positivt sätt". Eftersom personalen fokuserar på färdigheten och ger positiv respons, något som uppmuntrar andra barn till samma agerande. En personal betonar också den viktiga leken, som den anser vara ett förstadium till det sociala samspelet man kommer att utföra i samhället.

5.4.3 Sammanfattning

Personalen i förskolan anger att barns dispositioner visar sig som att barnen kan umgås med andra, både vuxna och barn, i flera olika sammanhang. Framför allt upplever personal att yngre barn visar glädje över att träffa sina kompisar och personal på förskolan medan de äldre barnen hjälper andra barn och kan dela med sig samt även accepterar olikheter. Man får lättare att visa empati och förståelse för andra människor. Barn lär av varandra och ser på kompiserna som får positiv respons av personalen. Till sist försöker andra barn att "hämma" och göra likadant, för att själv få positiv respons. Barnskötarna poängterar leken som ett förstadium till det sociala samspelet medan förskollärarna svarar att små barn gärna tar på varandra och blir glada över att se sina kamrater.

5.5 Förskolebarns interaktivitet

Här vill vi redovisa förskolepersonalens syn på barns interaktivitet, hur de anser att barnen interagerar på förskolan, det är vår sista fråga i syftet.

5.5.1 Förskollärare

"En inbjudande och stimulerande miljö, samarbete och utforska är bra aspekter att ta med till barnen. Genom att ge barnen stöd och uppmuntran, "lotsa in" det i olika sammanhang, men även de minsta barnen (spädbarn) svarar på och tar själv kontakt med vuxna och andra barn". "Utforska med barnet då barnet blir mer nyfiskt och lär sig ta kontakt då det blir mer interaktivt med andra, och träna samarbete med barnen. Barn kan uttrycka sina åsikter och idéer och vissa barn föds in i familjer med hög kompetens och då blir det lättare att "hänga på" för barnen". "Interaktiviteten ökar om man är trygg och genom arbete med respekt för varandra och att tro på sig själv". "Barnet behöver kärlek och trygghet för att kunna utveckla social kompetens". Här nämns en trygg hemmiljö som en grundsten, samt att det också behövs många sociala kontakter för barnet. Vuxna som finns för att motivera och ge stöd i olika situationer, liksom hjälp med konflikthantering och tröst, närvarande vuxna! Det nämns att barn behöver stöd av vuxna och även att det finns lekkamrater till barnen. Social kompetens har stor betydelse beroende på hur en person bemöts av omgivningen, hur andra ser på en. "Vissa saker ser man tidigt i barns

utveckling, ömsesidighet, turtagande, empati och de lär sig snabbt att kommunicera”. ”Genom att dramatisera med barnen där de får olika roller eller man använder dockor att dramatisera med så ser barnet på situationen med en annan förståelse och känsla. Barn med hög social kompetens kan umgås med andra på ett positivt sätt, de får lättare att lära sig, koncentrera sig, anpassa sig och ifrågasätta mer m.m.”.

”Små barn tar ofta efter de stora och ser upp till dem, där blir större barn en förebild för de mindre. Barn testar makt på varandra genom att rycka saker ifrån andra, de tar på varandra och vissa tycker inte om beröring”. Små barn testar t.ex. att bita och utifrån situationer talar personalen med barnen om förhållningssätt.

5.5.2 Barnskötare

Barnskötarna säger att språket är viktigt och samlingar där barnen får prata och göra sig hörda. ”Som liten är man ganska egoistisk och man lär sig av andra mer och mer om det sociala samspelet. Små barns interaktivitet visar sig genom tillgivenhet, de gör sig hörda på olika sätt, skriker, gråter, pratar beroende på ålder”. ”Man får lära barn olika sätt att ta kontakt, se till så ingen är ensam”. ”Barn visar tidigt att de är sociala och strävar efter närhet och omsorg. Man ser hur hög social kompetens barn har i leken, vid matbordet, i samling och vid konflikthantering”. ”Det är inte alltid lätt för ett barn att fungera i grupp, låta barnen tala, hjälpa dem att hitta andra vägar som att prata istället för att slåss. I en grupp där det vistas flera barn så sätts social kompetens på prov där det gäller att både kunna ge och ta”. ”Barn med utvecklad social kompetens har inga svårigheter med att dela leksaker och att leka med olika sorters barn i olika lekar. Genom att träffa andra barn lär sig barnet snabbt vilka regler och normer som finns och att andra också har behov”.

”Barnets roll i gruppen är en faktor som styr interaktiviteten, då beroende på om den stämmer in i gruppen. Rollen kan ändras, ibland är man med och lyssnar, ibland är man den som tar initiativ. När de största barnen börjar skolan så blir det nya barn som är störst och det kan vara svårt att ta en ny roll i barngruppen”. ”Vuxnas förhållningssätt gentemot varandra och barnen har betydelse för barns interaktivitet”. ”Viktigt också att låta barnen få vara med och känna sig delaktiga i beslut som rör den dagliga verksamheten”. ”Att barn får träffa många olika människor, så det finns flera modeller och förebilder är också något som framkommer i barnskötarnas svar”.

5.5.3 Sammanfattning

Båda grupperna anser att barn föds med viss social kompetens och att den går att träna. Förskollärarna trycker på miljön medan barnskötarna poängterar språket mer. Trygghet nämns bland förskollärarna mer än hos barnskötarna men den sistnämnda ser kontakten med andra som viktig och förskollärarna menar att familjen och uppväxten/fostran där är avgörande för hur kompetensen ser ut hos barnet. Det är intressant att läsa att förskollärarna lyfter fram vad man ser tidigt i barnens utveckling såsom ömsesidighet, turtagande och kommunikation. Även vad barnskötarna säger om hur små barn visar interaktivitet genom tillgivenhet, de gör sig hörda på olika sätt och att de skriker eller gråter när de vill visa vad de känner.

6. Analys

Syftet med vår undersökning är att utforska, beskriva och jämföra hur personal i förskolan upplever att de i aktiviteter möjliggör för barnen att utveckla social kompetens. Vi kommer i analysen att diskutera svaren vi fick i enkäter och intervjuer och ställa dem i förhållande till syftet och vår teoretiska ram.

Vi inser att våra enkätfrågor kan ha varit lite för öppna och kanske har det påverkat de svar vi har fått. Anledningen till att vi valde en öppen enkät var att vi inte ville ställa ledande frågor utan få personalens hela syn på våra frågor. Det kan också ha varit för hög nivå på frågorna och vi kanske inte preciserade dem tillräckligt väl. Risken finns också att frågorna uppfattats som lite stela och tråkiga och att undersökningsgruppen därför inte uppfattat frågorna som vi tänkt.

6.1 Likheter i resultatet

Enligt båda våra undersökningsgrupper handlar social kompetens om att behärska samspelet tillsammans med andra. Vi kan även tyda i några av personernas svar att självbilden hos barnen framstår som viktig och att man tror på sig själv.

Både barnskötarna och förskollärarna har stort fokus på empatin och hur man är mot varandra. Empati blev lite av ett slagord i de flesta svar i våra enkäter. Är empatin den fråga som ligger närmast för personalen eller är det bara slentrian som gör att man hela tiden hävdar att empatin är det viktigaste och det man jobbar hårdast med i dagens förskola? Personalen säger även att kommunikation är viktigt och de får stöd av Doverborg, Pramling Samuelsson och Qvarsell som skriver om vikten av att lyssna på barnet. Doverborg, Pramling Samuelsson och Qvarsell menar också att om personal arbetar med konfliktlösning, uppmuntrar barn att våga stå på sig i olika sammanhang etc., så utvecklas barns sociala kompetens (Doverborg, Pramling, Qvarsell 1987:42).

En viktig kärna i all pedagogik enligt båda grupperna är att utveckla varje barns förmåga att lösa problem, kommunicera med hjälp av olika språk och uttrycksformer, ta egna initiativ och samarbeta, kunna reflektera och tänka kritiskt.

Den pedagogiska inriktning som Pramling Samuelsson, tillsammans med andra forskare vid Göteborgs universitet har utvecklat – utvecklingspedagogik - utgår från barns erfarenhetsvärld och att pedagogen medvetet arbetar med att få barn att tala och reflektera över sina erfarenheter (Persson 2008). Vi ser i svaren att någon har angett att man kan ta ett fotografi på en specifik händelse som de sedan samtalar om tillsammans med barnen och vi tolkar det som att personalen då utgår från barnets erfarenhetsvärld.

Enligt Bjervås (Johansson, Pramling Samuelsson red. 2003:58-59) är det av yttersta vikt att pedagoger försöker att synliggöra sin egen barnsyn för att vara medveten om sin egen roll i barnets kompetensutveckling, något som ingen i våra undersökningsgrupper nämner. Detta kommer att påverka hur pedagogen kommer att agera gentemot barnen, något som vi också kan se i svaren genom att de poängterar uppmuntran. Däremot kan vi i svaren se tydliga kopplingar till det som skrivs i Jord för växande (Jord för växande 1998:49) om att den vuxne går in i dialog med barnet och intar en reflekterande hållning till den egna rollen och barnens läroprocesser. Föreställningar om det kompetenta barnet är också ett viktigt intellektuellt verktyg för personalen då de dokumenterar den pedagogiska praktiken. Barn utvecklar en kommunikativ kompetens i leken men även en social kompetens enligt boken Jord för växande (1998).

Många av dem som svarat att miljön är jätteviktig har inte specificerat direkt vad de menar med en bra miljö. Det hade varit intressant att få veta på vilket sätt de tänker om miljöns betydelse, inte bara att den är viktig. Rummen på förskolan säger så mycket till personer som vistas där och barnen påverkas av rumsligheten och agerar efter det. Det hade varit intressant med fler tankar kring just den fysiska miljön och inte bara tänk kring vad personalen själva gör i miljön. Det kan vara så att de tillfrågade i undersökningen blev lite spända och fokuserade på vad de själva gör i barngruppen och glömde därför bort den fysiska miljön. Nordin-Hultman (2008) säger att barn blir till det miljön tillåter och det nämner faktiskt ett par av förskollärarna men funderingen kvarstår, vad är en tillåtande miljö? En förklaring på vad deras barngrupp kräver för att utveckla social kompetens hade varit intressant, då en tillåtande miljö kanske inte är en tillåtande miljö för alla barn.

Man borde i högre utsträckning, enligt Nordin-Hultman (2008), ta fasta på nyare teorier om socialt konstruerade eller konstruerande barn och studera hela miljön samt människor och deras interaktion istället för att skuldbelägga barnet. Av våra intervjuer att bedöma så finns brister i miljön då vi fått svar som att vissa barn har problem med olika saker i stället för att se till samspelet i de olika delarna som Nordin-Hultman skriver. Givetvis så är det svårt i barnomsorgen att forma en miljö som är skräddarsydd åt alla barn men man får försöka hitta något som blir så bra som möjligt för alla barnen i gruppen.

På frågan om hur personal använder sig av styrdokumentet i verksamheten för att stimulera den sociala kompetensen så fick vi det svar vi nästan anade. Att det inte är så vanligt att personalen använder sig av läroplanen när de planerar sin verksamhet. Någon sade att de borde använda den mer och då även visa för föräldrarna att de jobbar med läroplanen på detta sätt. Däremot så tittar de i läroplanen emellanåt och stämmer av sitt arbete med vad som står i den. Om arbetet följer läroplanen så är de nöjda, men annars försöker de fånga upp det läroplanen säger med en vidareuppföljning av arbetet. Någon anger att de grundar hela verksamheten på Lpfö 98. Vi tolkar det som att personalen är medveten om vad som står i läroplanen men några kan inte säga på rak arm att de jobbar "så här eller så här" efter den. Lpfö 98 verkar sitta i ryggraden på de flesta verksamma i vår undersökning men det framkommer inte tydligt nog i verksamheten, som vi tolkar det.

Vi nämner tidigare i vår inledning att personalens uppdrag går ut på att tolka läroplanen och leda barnen på rätt väg, vilket tydligt framgår i Lpfö 98. Att inte någon av respondenterna nämner dessa åtaganden finner vi märkligt. Läroplanen är fri för tolkning och barnen påverkas i sin sociala utveckling beroende på hur personal använder sig av läroplanen. Därför hade vi önskat oss att en större medvetenhet blev synlig i svaren från personalen då vi tolkar att det visar på att man faktiskt har läroplanen med sig i all pedagogisk verksamhet, samt också vilken barn- och kunskapssyn verksam personal har. Vi har i och för sig inte frågat direkt efter läroplanen i enkäterna, det gjorde vi endast i intervjuerna, men är personalen medveten så borde väl alltid läroplanen lyftas fram i sammanhang som handlar om pedagogisk verksamhet?

6.2 Skillnader i resultatet

Det är mest förskollärarna som beskrivit den fysiska miljön, även om det var ganska lite, och hur den kan se ut för att stimulera barnen. De flesta har endast riktat in sig på den sociala miljön och hur de själva finns med och agerar i den. Barnskötarna har även de svarat utifrån den sociala miljön och deras påverkan i den och endast två stycken av barnskötarna har beskrivit den fysiska miljöns betydelse och hur den skulle kunna se ut för att stimulera och utmana barnen på bästa sätt.

Det är som Laike (TEMA/Harmoni ger energi)säger om barns välmående på förskolan, det finns tre olika faktorer i miljön som påverkar barns mående och välbefinnande; komplexitet, helhet och rumslighet. Kan man finna en balans mellan dessa tre så kanske man har en bra grund att stå på. Något liknande hade varit intressant att få fram i undersökningen för att styrka vår teoretiska ram. En av förskollärarna menar att en tillåtande (ljus och öppen) miljö påverkar positivt medan en mörk och tråkig miljö påverkar barnen negativt. Samtidigt säger en av barnskötarna att de har märkt att barnen på avdelningen blir lugnare och konflikterna minskar om belysningen är dämpad. Här skiljer sig de olika grupperna åt vad gäller miljön men de är även ense om att miljön har betydelse, men på olika sätt.

Med bakgrund i svaren från våra undersökningsgrupper läser vi ut att personalen och tidigare forskning anger samma syn när det handlar om förskolebarns dispositioner. Däremot trycker de båda grupperna inte riktigt på samma aspekter i sina svar. Förskollärare anger barns dispositioner som att de kan samspela med andra, både med barn i olika åldrar men också med vuxna. Barn kan agera på olika vis, beroende på var de befinner sig, vilket också Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson beskriver utifrån Katz och Chards benämning på vad dispositioner är och vad det innebär (Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson 2003). En förskollärare anger också att hon märker att barn i en grupp där det finns andra som agerar ut, kan lära sig att se hur de själva kan/bör agera eller inte bör göra beroende på situationen. Här skönjer vi en tydlig koppling till hur barn ser konsekvenser av ett agerande. Barnskötarna i undersökningsgruppen poängterar leken, där de menar att förskolebarns dispositioner märks. Situationer där personal ger positiv respons till ett barn, får till följd att andra vill göra "likadant" för att också få positiv uppmärksamhet. Barnen kan förstå konsekvensen med att göra något positivt.

När det gäller barns interaktivitet kan vi läsa ut att förskollärare och barnskötare har lite olika uppfattning om faktorer som påverkar och som har betydelse, både när det gäller interaktivitet med barn i olika och samma ålder, som i relation till vuxna. Förskollärare menar att en trygg hemmiljö är en grundsten och att många olika kontakter är nödvändiga för barnet. Det framkommer också att de vuxna, både i och utanför förskolan, är viktiga som förebilder samt då barnet behöver stöd och tröst! Barnskötare pratar om det viktiga i språket och att också låta små barn bli hörda. Undersökningsgruppen poängterar att interaktiviteten mellan barn-vuxen börjar mycket tidigt, vilket också forskningen påpekar (Johansson, Pramling Samuelsson red. 2003:168).

7. Sammanfattning

Denna undersökningens syfte var att utforska, beskriva och jämföra hur förskollärare och barnskötare i förskolan upplever att de i aktiviteter möjliggör för barnen att utveckla social kompetens.

Frageställningarna var följande:

- Vad avser personal i förskolan med social kompetens hos barn?
- Vilket eller vilka förhållningssätt använder personal i förskolan i arbetet med utvecklingen av barns sociala kompetens?
- Hur utformas den fysiska och sociala miljön med avseende att stimulera social kompetens?
- Hur upplever personal i förskolan förskolebarnens dispositioner och hur visar det sig i verksamheten?
- Hur tänker personal om barnens interaktivitet på förskolan?

Metoden för att få svar på våra frågor var av kvalitativ art genom att vi valde att använda oss av enkät- och intervjustudier, för att försöka få både bredd och djup i våra frågor. Vi lämnade ut enkäterna och gjorde intervjuerna i våra respektive undersökningsområden, och sedan sammanfogade vi förskollärares respektive barnskötarens svar för att sist göra en jämförelse med vad de båda grupperna svarat.

Resultatet visade att förskollärare och barnskötare kommer fram till liknande svar i flera av områdena vi frågat om, men att svaren också skiljer sig mellan yrkesgrupperna.

Vad gäller social kompetens så står uttrycket för samma sak hos de båda grupperna, då man trycker på empatin och kommunikation tillsammans med barnen. Personalens förhållningssätt visar sig genom att de ger barnet närhet och kroppskontakt samt hjälper dem att sätta ord på känslor och reflektera över sig själv och andra. De båda grupperna ser sig själva till stor del i frågan om miljön. Man tänker inte så mycket på den fysiska miljön utan ser sin egen roll i första hand. Lek, samspel och att kunna se konsekvenser av ett agerande är faktorer som verksam personal lyfter fram när det handlar om hur barns dispositioner visar sig. En trygg hemmiljö, vuxna som förebilder anser förskollärare är viktigt för barns interaktivitet och barnskötarna framhåller språket som en viktig faktor liksom att barns interaktivitet, främst då med vuxna, börjar redan på skötbordet.

Personal upplever att de möjliggör för barnen att utveckla social kompetens genom att vägleda barnen i det sociala samspelet, tala med barnen, träna turtagning, uppmuntra när barn hjälper till och visar empati. Men även det dagliga arbetet med positiv förstärkning, att vara en tydlig vuxen, vara tillsammans med barnen och vara en god förebild för dem, är faktorer som personal anser stimulerar barnen i deras utveckling av social kompetens.

8. Förslag till fortsatt forskning

Det vore intressant att läsa in sig mer på ämnet och utveckla undersökningen med fler intervjuer, och framförallt observationer i barngrupp under flera tillfällen. Då får man möjlighet till en fördjupad och mer realistisk syn på barns utvecklande av sociala kompetenser.

En annan intressant aspekt skulle vara att studera ämnet ur ett genusperspektiv. Påverkas personalen av barnens kön och styr de barnen utifrån det inom aktiviteter vad gäller utvecklandet av social kompetens? Det vore även intressant att studera hur personalen bemöter pojkar och flickor i aktiviteter med fokus på interaktivitet mellan barn-barn men också i barn-vuxen relationen.

Man kan även se det intressant att forska vidare om barns sociala kompetenser och då rikta uppmärksamheten mot barns åldrar och se vad som skiljer sig i de olika åldrarna.

Referenser

Avhandlingar och rapporter

Bartholdsson, Å. (2008) Den vänliga maktutövningens regim – om normalitet och makt i skolan. Liber AB. Graphycems, Navarra Spanien 2008.

Emilson, A. (2008) Det önskvärda barnet - Fostran uttryckt i vardagliga kommunikationshandlingar mellan lärare och barn i förskolan. Doktorsavhandling. Göteborg studies in educational sciences No. 268

Engdahl, I. (2007) Med barnens röst, individ och lärande/forskning nr.40. Licentiatavhandling i barn- och ungdoms vetenskap. Lärarhögskolan i Stockholm

Jonsdottir, F. (2007) Barns kamratrelationer i förskolan. Samhörighet tillhörighet vänskap utanförskap. Malmö Studies in Educational Sciences No. 35.

Knutsdotter Olofsson, B.(2003) I lekens värld. Stockholm: Libers förlag.

Nordin-Hultman, E. (2008) Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande. Första upplagan. 4. Liber. Repro 8 AB Nacka. 2008.

Persson, S. (2008) Forskning om villkor för yngre barns lärande i förskola, förskoleklass och fritidshem. Lärarutbildningen Malmö Högskola. Vetenskapsrådets rapportserie 11:2008. CM-Gruppen AB, Bromma 2008.

Övrig litteratur

Arfwedson, G B. Barsotti, A. (2001) Project Zero: Att göra lärande synligt, barns lärande – individuellt och i grupp. HLS förlag.

Doverborg, E. Pramling, I. Qvarsell, B. (1987) Inläring och utveckling. Barnet i förskolan. Utbildningsförlaget. Svenskt Tryck Stockholm 1987.

Johansson, E. Pramling Samuelsson, I. (red.) (2003) Förskolan – barns första skola. Studentlitteratur. Lund.

Jord för växande (1998) Särtryck ur Barnomsorg- och skolakommitténs betänkanden Växa i lärande (SOU 1997:21) och Att erövra omvärlden (SOU 1997:157). Enskede Offset AB, Stockholm 1998

Patel, R. Davidsson, B. (1994, 2003) Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning. Studentlitteratur: Lund.

Pramling Samuelsson, I. Asplund Carlsson, M. (2003) Det lekande lärande barnet i en utvecklingspedagogisk teori. Liber. Elanders Graphic Systems 2003.

Trost, J. (2007) Enkätboken. Studentlitteratur. Pozkal, Poland 2007.

Internet

Forskningsetiska principer inom humanistisk - samhällsvetenskaplig forskning (2002) Vetenskapsrådet. Elanders Gotab.

http://www.du.se/pages/5880/humanistisk-samhallsvetenskaplig_forskning.pdf (tillgänglig 090416 kl. 12.24)

Läroplanen för förskolan 1998 (Lpfö98)

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1067> (tillgänglig 090407 kl. 10.06)

TEMA/Harmoni ger energi

<http://www.lararforbundet.se/web/papers.nsf/Documents/0043F1A6> (tillgänglig 090413 kl.15.18)

Bilaga1.

Information om enkätundersökning om förskolebarns sociala kompetens.

Du tillfrågas härmed om deltagande i denna undersökning.

Syftet med denna enkät är att försöka få svar på hur personalen i förskolan upplever att de i sociala aktiviteter möjliggör för förskolebarn att utveckla social kompetens.

Denna enkät delas ut till all personal verksamma i barngrupp på tre förskolor i två verksamhetsområden.

Enkätsvaren behandlas konfidentiellt så att andra läsare inte kan koppla svaren till Dig. Svaren kommer att redovisas och presenteras i form av en uppsats vid Högskolan Dalarna. När vårt arbete är slutfört kommer vi att makulera enkäterna.

Ditt deltagande i undersökningen är helt frivilligt. Du kan när som helst avbryta ditt deltagande utan närmare motivering.

Ytterligare upplysningar om undersökningen lämnas av nedanstående ansvariga.

Student Anneli Törnros
v06annto@du.se
Mobiltelefon: 0761-6904904
Hemtelefon: 0224-741327

Student Monika Nedstedt
v06monne@du.se
Mobiltelefon: 070-6575840
Hemtelefon: 0370-81301

Handledare på högskolan Dalarna:
Hanna Trotzig
htr@du.se
023-77 82 43

Enkätsvaren hämtas på avdelningen klockan 10, tisdagen den 5maj.

Bilaga 2.

Information om intervjuundersökning om förskolebarns sociala kompetens.

Du tillfrågas härmed om deltagande i denna undersökning.

Syftet med denna intervju är att försöka få djupgående svar på hur personal i förskolan upplever att de i sociala aktiviteter möjliggör för förskolebarn att eventuellt utveckla kompetens.

Intervjuundersökningen kommer att genomföras med förskolepersonal i två verksamhetsområden.

Intervjun kommer att spelas in på band. Du får möjlighet att läsa utskrift av intervjun innan vi bearbetar och presenterar det i uppsatsen. Det är bara vi som kommer ha tillgång till det inspelade materialet och när vårt arbete är slutfört kommer vi att förstöra bandinspelningen.

Intervjusvaren behandlas konfidentiellt så att andra läsare inte kan koppla svaren till Dig. Svaren kommer att redovisas och presenteras i form av en uppsats vid Högskolan Dalarna.

Ditt deltagande i undersökningen är helt frivilligt. Du kan när som helst avbryta ditt deltagande utan närmare motivering.

Ytterligare upplysningar om undersökningen lämnas av nedanstående ansvariga.

Student Anneli Törnros
v06annto@du.se
Mobiltelefon: 0761-6904904
Hemtelefon: 0224-741327

Student Monika Nedstedt
v06monne@du.se
Mobiltelefon: 070-6575840
Hemtelefon: 0370-81301

Handledare på högskolan Dalarna:
Hanna Trotzig
htr@du.se
023-77 82 43

Bilaga 3.

Intervjufrågor

1. Berätta, på vilket sätt använder du läroplanen som stöd för ditt förhållningssätt till barnens utvecklande av social kompetens?
2. Vilka eventuella svårigheter upplever du att man kan möta när man arbetar med utvecklandet av barnens sociala kompetens?
3. Anser du att miljön på något sätt påverkar barnens sociala kompetensutveckling? Berätta!
4. Om vi tittar på barn-barn relationen hur ser du på den? Finns det något där som påverkar den sociala kompetensen, berätta?
5. Vilken roll har du som pedagog i din relation till barnen i och med deras kompetensutveckling?
6. Kan du beskriva en konkret situation där du utmanat/varit delaktig i något barns utveckling av social kompetens?

Bilaga 4.

Vänligen svara på de streckade linjerna. Om raderna inte räcker till, var vänlig använd baksidan av detta papper.

Bakgrundsfrågor

1. Är du man eller kvinna?
2. Hur länge har du arbetat inom barnomsorgen?
3. Vilken anställningsform har du?.....
4. Vilken ålder är det på barnen på avdelningen där du arbetar?.....
5. Hur många barn är det på avdelningen där du arbetar?

Vänligen besvara huvudfrågorna på det medföljande tomma papperet. Vi önskar svar med 5 till 10 rader för varje fråga. Om raderna inte räcker, var vänlig skriv på baksidan.

Huvudfrågor

1. Vad betyder begreppet social kompetens för dig?
2. På vilket sätt uttrycks den sociala kompetensen hos barnen?
3. Vilka faktorer anser du har betydelse för stimulans av den sociala kompetensen? På vilket sätt?
4. På vilka sätt stimulerar du barnen så de får större möjligheter att öka sin sociala kompetens?
5. Har social kompetens någon betydelse för barns framtida liv? På vilket sätt, beskriv!
6. Anser du att barn föds barn med social kompetens? Utveckla ditt svar!
7. Kan man träna den sociala kompetensen? Beskriv hur du tänker!

Övrig synpunkt:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tack för din medverkan!